

Ὁμολογία τῶν λογισμῶν.
MĂRTURISIREA GÂNDURILOR
LA PĂRINȚII PATERICULUI (II)¹

Pr. Liviu PETCU
bursier postdoctoral proiect POSDRU/159/1.5/133675,
Beneficiar Academia Română, Filiala Iași

Abstract

Starting with the 4th century, the influence of monasticism over penitence has imposed itself on a large scale in the Byzantine Empire. Spiritual fathers were encountered especially in the monasteries and in the desert, guiding the spiritual lives of young monks and oftentimes those of laymen as well, who would go to these gifted men, carriers of Holy Spirit, in order to ask for advice and even to receive the forgiveness of their sins. Thus, even though they had retreated from society, looking for solitude, the fathers of the desert were great missionaries for those who had embraced monastic life and for all Christians alike. These missionaries, difficult to equal, of the church, were sought because they had “the gift of word” and the Godly gift of seeing the state of the soul of each person, just as we see the faces of people, in other words the gift of cardiognosis or knowing of the hearts. That is why their advice or words of strengthening were received by all- monks or laymen- as from God. The fathers reveal the fact that the beginning of sin lies inside the mind, in the fiery thoughts instilled by demons, for these avert the mind from prayer, contemplation and seeing God. In the present study we can read about both the demonic thoughts that torment the man and the remedies for what these cause in anthological pages of ascetic psychology and demonology.

Keywords: Elders of the Desert, early monasticism, Paterikon, sayings of saints, guidance, confession, impure thoughts, confessor, prayer.

¹ Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/133675: „Inovare și dezvoltare în structurarea și reprezentarea cunoașterii prin burse doctorale și postdoctorale IDSRC (doc-postdoc)”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Partea întâi a studiului a fost publicată în Revista „Teologie și Viață”, serie nouă, anul XXV (2015), nr. 1-4, pp. 88-111.

„Pe cele rele le izgoneam, iar pe cele bune le chemam”

În funcție de acceptarea sau neacceptarea gândurilor de ispită, asctul se mântuiește sau se osândește. „Zis-a un bătrân: nu vom fi judecați atât pentru gândurile cele dinăuntru nostru, cât mai ales pentru gândurile primite dinafară. Că se întâmplă uneori a se prăpădi din gânduri și alteori a se încununa din gânduri”².

Despre un bătrân nevoitor din Raith, care ședea în peșterile de deasupra peșterii zise a lui Ioil, se spune că atâta trezvie avea mintea sa și era atât de vigilent, încât atunci când circula undeva, la fiecare pas se oprea și se întreba: „Ce se întâmplă, frate, unde suntem?” Când își găsea mintea ocupată cu psalmodia și rugăciunea, mergea fericit și bucuros și spunea: „E bine, e bine!” Dar dacă se întâmpla că se gândea la alt lucru, îndată se ocăra pe sine, zicând: „Hai de aici, cu capul jos, la lucrul tău!” Și așa își spunea bătrânul lui însuși totdeauna: „Frate, aproape este ceasul plecării și încă nu văd nimic din el în față”³.

Unii călugări istoriseau despre un bătrân că, șezând în chilie, a venit la dânsul noaptea un frate și l-a auzit înăuntru sfătuindu-se cu cineva și zicând: „O, răule, până când? Du-te de la mine! Vino încoace, iubite!” Intrând fratele, i-a zis: „Părinte, cu cine grăiaii?” Și i-a răspuns: „Gândurile cele rele le izgoneam, iar pe cele bune le chemam”⁴.

Alții au povestit că în muntele avvei Antonie, care era considerat „avva al monahismului”, având Egiptul ca „leagăn al său”, ședea șapte frați și pe vremea curmalelor păzeau, pe rând, să alunge păsările. Și era acolo un bătrân, care când îi venea ziua, striga: „Fugiți de aici, gândurile mele cele dinăuntru și păsările cele din afară”⁵.

² *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfinților bătrâni*, 15, Alba Iulia, 1999, p. 463.

³ *Patericul Sinaitic: Apoftegme, povestiri și isprăvi ascetice ale Sfinților și Fericitorilor Părinți din Muntele Sinaiului cel umblat de Dumnezeu și din pustiu sinaitic spre imitare, râvnă și învățătură celor ce vor să izbândească viețuirea cerească și vor să intre în Împărăția cerurilor*, în românește de Pr. prof. dr. Ioan Ică, Editura Deisis, Sibiu, 1995, p. 44.

⁴ *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfinților bătrâni...*, pp. 456-457.

⁵ *Ibidem*, p. 458.

În alte circumstanțe, în ceea ce privește cercetarea gândurilor și discernerea celor bune de cele deșarte și rele, sfatul Părinților era categoric: „Zis-au părinții: la tot gândul ce îți vine, să îi zici: al nostru ești sau al vrăjmașilor noștri? Și știi că îți va spune ție”⁶. Grijă de gânduri era „un leac care duce la mântuire”⁷. Această cercetare atentă a gândurilor a fost numită și „gimnastica monahului”⁸.

În ochii Părinților deșertului, mari dascăli ai vieții creștine, toate procedeele erau bune pentru a se antrena și a se stimula în acest război nevăzut. Unul dintre ei găsisse o metodă pe cât de ingenuă, pe atât de insolită. El lucra cu o mică grămăjoară de pietre în față și cu două coșuri, unul de-a dreapta, iar altul de-a stânga lui. De fiecare dată când îi venea un gând bun, arunca o pietricică în coșul din dreapta sa; dacă era un gând rău, arunca o alta în coșul din stânga. O astfel de practică atestă grija deosebită pe care o aveau anahoreții de a-și păstra curăția inimii. Fiind interesantă această istorisire, o redăm în integralitate: „Spunea unul dintre părinți că «lângă râu, aproape de satul unde fericitul Siluan petrecuse în Palestina, a rămas un frate care se prefăcea că este nebun. Când l-a întâlnit un frate, îndată a râs și din această cauză l-a lăsat și a plecat. S-a întâmplat ca trei dintre părinți să vină la avă Siluan și, după ce au făcut rugăciune, l-au rugat să trimită pe cineva împreună cu ei, ca să vadă pe frații în chiliile lor. Și-i zic bătrânului: «Fă bine și dă poruncă fratelui ca să ne conducă la toți». Dar bătrânul i-a zis fratelui cu privire la ei: «Du-i pe ei la toți părinții», zicând: «Vezi să nu-i duci la acel nebun, ca să nu se scandalizeze».

Străbătând ei chiliile fraților, au zis către cel care-i conducea: «Fă dragoste și ne du la toți». Și le-a zis lor: «Bine», însă nu i-a dus la chilia nebunului, după cuvântul bătrânului. Iar când s-au întors la bătrân, acesta i-a întrebat: «I-ați văzut pe toți?» Iar ei au zis: «Da, și îți mulțumim, dar un lucru ne mâhnește, că nu ne-am dus la toți». Și zice bătrânul celui care i-a condus pe ei: «Nu ți-am spus să-i duci la toți?» Și i-a zis fratele bătrânului: «Așa am făcut, părinte». Ieșind dar, părinții au zis iarăși bătrânului: «Cu adevărat

⁶ *Ibidem*, p. 462.

⁷ Ioan Moshu, *Limonariu sau livada duhovnicească*, traducere și comentarii de Pr. prof. dr. T. Bodogae și D. Fecioru, Alba Iulia, 1991, p. 75.

⁸ *Pașini necunoscute de Pateric*, traducere de Cristina Dogaru, Editura Cartea Ortodoxă, Galați, 2011, p. 61.

mulțumim că i-am văzut pe toți, dar numai aceasta ne mârhește, că nu i-am văzut pe toți». Atunci a zis îndeosebi fratele către bătrân: «La fratele nebun nu i-am dus». Deci, cum au plecat părinții, gândindu-se în sine bătrânul la cele petrecute, s-a dus la acel frate care se prefăcea nebun. Și, fără să bată la ușă, ci deschizând ușor zăvorul, l-a surprins pe frate și l-a găsit șezând la lucru cu două coșuri, unul în dreapta lui și altul în stânga. Cum l-a văzut pe bătrân, după obicei, a început să râdă. Îi zice lui bătrânul: «Lasă asta acum și spune-mi care este lucrul tău?» Acesta a râs iarăși. Îi zice atunci avă Siluan: «Știi că nu ies din chilia mea decât numai Sâmbăta și Duminică⁹, dar acum am venit în mijlocul săptămânii, pentru că Dumnezeu m-a trimis la tine». Temându-se, deci, acela a făcut metanie bătrânului și-i zice: «Iartă-mă, părinte, că de dimineață șed având pietricelele acestea înaintea mea. Și dacă îmi vine un gând bun, arunc o piatră în coșul drept, iar dacă îmi vine un gând rău, arunc o piatră în coșul stâng. Seara, deci, număr pietricelele. Și dacă se găsesc mai multe în cel din dreapta, mănânc; iar dacă se găsesc mai multe în cel din stânga, nu mănânc. Și a doua zi iarăși, dacă îmi vine un gând rău, îmi zic: vezi ce faci, că iarăși nu mănânci». Auzind acestea avă Siluan s-a minunat și a zis: «Într-adevăr, părinții care au venit la mine erau sfinți îngeri, care voiau să facă cunoscută virtutea fratelui, pentru că venirea lor mi-a făcut multă bucurie și veselie duhovnicească»¹⁰.

Sfântul Antonie cel Mare, plecând de la îndemnul Apostolului Pavel „cercetați-vă pe voi înșivă și vă cercați” (II Cor. 13, 5), recomanda fiecăruia dintre ucenici să cugete fiecare în gând în orice zi la faptele de peste zi și de peste noapte și dacă a păcătuit, să înceteze de a mai păcătui, iar de n-a păcătuit să nu se mândrească, ci să stăruie în bine și să nu alunece în nepăsare. Nici pe

⁹ Acesta este programul isihaiștilor din toate timpurile. Astfel, de exemplu, Sfântul Grigorie Palama: „Cinci zile ale săptămânii rămânând singur cu el însuși, *inaccesibil* și neprimind nicidecum pe absolut nimeni cu vorbire, sâmbăta și duminica venea la jertfa tainică și la convorbirea și unirea duhovnicească cu frații”. Cf. Philotheou, *Hagiologiká*, p. 454 (*Cuvânt la Sfântul Grigorie Palama*, 26), *apud* Paladie, *Lavsăicon*, 69, P. G. XXXIV, col. 1177. A se scrie despre viața monahilor Nitriei că „locuiesc în loc pustiu și își iau chiliile la distanță mică unii de alții (...) numai sâmbăta și duminica se adună în biserici și se privesc unii pe alții”; cf. *Patericul Sinaitic...*, p. 192.

¹⁰ *Patericul Sinaitic...*, p. 192.

altul să nu-l judece, nici pe sine să nu se îndreptățească, cum a spus fericitul apostol Pavel, până ce va veni Domnul Care cercetează cele ascunse (I Cor. 4, 5). Căci de multe ori omul rămâne și lui însuși ascuns în cele ce le face și nu le cunoaște. Numai Dumnezeu toate le pătrunde¹¹. Lăsând deci judecata în seama Lui, fiecare să sufere împreună unul pentru altul și să își poarte greutățile unul altuia (Gal. 6, 2). Să ia seama și la aceasta spre a se asigura împotriva păcătuirii: fiecare să scrie faptele și mișcările sufletului, ca și când ar avea să le vestească altora. Și „fiți încredințați că dându-ne seama că ne vom rușina de vor fi cunoscute, ne vom opri a le săvârși ca de la niște păcate și, în general, de la orice gând rău. Căci cine ar voi să fie văzut când păcătuiește sau cine, dacă a păcătuit nu minte, mai degrabă voind să se ascundă? Precum nu am desfrâna privindu-ne unii pe alții, așa, dacă scriem gândurile noastre pentru a le vesti unii altora, ne vom înfrâna mai cu putere de la gândurile urâte, odată ce ne rușinăm de ele când sunt cunoscute. Deci să ne fie scrisul lor ca niște ochi ai celor ce se nevoiesc împreună cu noi. Scrisul lor ne rușinează ca și când ar fi văzute, încât nici nu vom mai gândi la cele rele. Dacă ne vom întipări un astfel de chip al viețuirii, vom putea să purtăm trupul ca pe un rob și să plăcem Domnului, călcând peste uneltirile vrăjmașului”¹². Dacă nu le scriem, le facem să se evaporeze din amintirea noastră. Dar „dacă le scriem și le citim des, rămân fixate în fața noastră și ne rușinează”¹³.

Fratele cu pietricelele nu știa, probabil, nici să scrie, nici să citească, și poate de aceea și folosea stratagama sa ingenioasă.

¹¹ Într-adevăr, după cum sublinia și Părintele Dumitru Stăniloae – talmăcitorul textului de mai sus –, de foarte multe ori nu știm dacă ceea ce am făcut e bine sau rău; doar odată cu timpul ni se face vădit că anumite fapte ale noastre din trecut, socotite înainte ca bune, nu au fost bune. Cunoaștem aceasta din consecințele lor, care se văd uneori după o vreme îndelungată. Observăm atunci că „cel puțin ne-am făcut vinovați de o hotărâre grăbită, nu îndestul de serios cumpănită. Cu atât mai mult ne va descoperi Domnul la sfârșitul întregii vieți individuale și la sfârșitul istoriei adevărată calitate a multora dintre faptele noastre. Domnul le va descoperi calitatea în contextul general al istoriei de obște”. Cf. nota de subsol nr. 38, în col. „Părinți și Scriitori bisericești”, vol. 16, EIBMBOR, București, 1988, p. 224.

¹² Sf. Atanasie cel Mare, *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie*, LIV-LV, traducere din grecește, introducere și note de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, în col. „Părinți și Scriitori bisericești”, vol. 16, EIBMBOR, București, 1988, pp. 222-225.

¹³ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, nota de subsol nr. 41 la *Ibidem*, p. 225.

Minuția metodei folosite e pe măsura importanței pe care cuvioșii o atribuiau unei curății totale și profunde a inimii lor pentru Domnul. Neavând toți aceeași forță sufletească, unii se credeau obligați să recurgă la tertipuri oarecum bizare. Dădeau uneori impresia că-și irotesc energiile luptând împotriva gândurilor rele, dar în realitate se îngrijeau la fel de mult pentru a întreține în ei gândurile bune. Dacă noi cunoaștem mai bine gândurile lor rele, e pentru că despre ele vorbeau cel mai bucuros. Despre celelalte vorbeau întotdeauna cu foarte mare discreție¹⁴, nedorind să piardă fericita smerenie. Astfel, de exemplu, avva Pimen spunea: „Când se arde pe dedesubt cazanul, nu poate musca să se apropie de dânsul, nici celelalte târâtoare, iar când este rece, atunci se pune pe el. Așa și călugărul, când rămâne în faptele cele duhovnicești, nu poate vrăjmașul să-l supere”¹⁵. După o altă comparație propusă Sfântului Ioan Casian¹⁶ de către Avva Moise, mintea este ca o moară aflată în continuă mișcare. Trebuie să i se furnizeze neîncetat grâu de măcinat, altfel ea va măcina neghină. În același fel, mintea, sub impulsul vieții prezente și mereu împresurată de tentații și pasiuni, nu va putea fi liberă de clocotul gândurilor; dar priceperea și iscusința ei vor ști ce trebuie să alunge și ce să rețină. Tocmai în vederea acestui scop a fost rânduită rostirea, recitarea și meditația continuă asupra cărților sfinte, îndreptarea memoriei spre cele duhovnicești și a dorințelor spre perfecțiune și spre speranța vieții viitoare, preocupări care ocupă toată ziua anahoretului. Ele întrețin în inima sa gândul la Dumnezeu, „pomenirea lui Dumnezeu”, cum spuneau adeseori Părinții¹⁷.

Gândurile de hulă asupra lui Dumnezeu și asupra sfinților sunt aduse de demoni

Uneori, joshnicia diavolului este de-a dreptul rebarbativă. Nu omite nici un prilej și nici o metodă de a înclina mintea creștinului

¹⁴Lucien Regnault, *Viața cotidiană a Părinților deșertului în Egiptul secolului IV*, în românește de diac. Ioan I. Ică, Editura Deisis, Sibiu, 1997, pp. 136-137 sq.

¹⁵*Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfinților bătrâni...*, 111, pp. 195-196.

¹⁶Sf. Ioan Casian, *Convorbiri duhovnicești*, întâia convorbire cu părintele Moise, I, 18, traducere de Prof. David Popescu, în col. „Părinți și Scriitori bisericești”, vol. 57, EIBMBOR, București, 1990, p. 320.

¹⁷Lucien Regnault, *op. cit.*, pp. 135-137.

spre cele rele. Dacă nu le reușesc această uneltire vicleană și perfidă, încearcă măcar să aducă tulburare în sufletul celui ce se nevoiește. Vrajmaș fiind neamului omenesc și având pururea mare pizmă și zavistie asupra noastră, aruncă gânduri spurcate și hulitoare de Dumnezeu în inima omului, socotind că, cu acele gânduri hulitoare asupra Dumnezeirii, ar putea omul să se scârbească și să se deznădăjduiască de mântuire, și cu aceasta să-l despartă și să-l îndepărteze de Dumnezeu. Astfel, el atacă mintea și inima omului, fără de voia și învoirea acestuia din urmă, cu gânduri rele, necurate și hulitoare spre Însuși Domnul și Dumnezeul nostru și spre Preacurata și pururea Fecioara Maria, Maica lui Hristos Dumnezeu, și spre sfinții lui Dumnezeu, în vremea rugăciunii și chiar a cuminecării cu Sfintele Taine. Pentru aceasta, mulți călugări au căzut întru deznădăjduire, socotindu-se pe ei înșiși fără Dumnezeu și mai răi decât păgânii și decât animalele cele necuvântătoare, într-o așa măsură încât de aceea nici creștini nu se mai socoteau a fi și mulți de această supărare s-au oprit de la primirea Sfintei Împărtășanii. Unii au vrut ori să sară în apă să se înece, ori într-alt chip să se omoare, socotind că ei nu mai au iertare de păcatul acesta, nici nu mai este nădejde de mântuirea lor, pentru că au hulit pe Însuși Domnul Dumnezeu, aducându-și aminte și socotind cuvântul Domnului ce este scris în Sfânta Evanghelie, care zice: „Tot păcatul și hula se va ierta oamenilor, iar hula care este asupra Duhului Sfânt nu se va ierta, nici în veacul de acum, nici în cel ce va să fie” (Mt. 12, 31-32).

Acestea fiind scrise, se naște întrebarea: De unde vin în inima omului niște gânduri rele și spurcate și hulitoare de Dumnezeu, ca acelea care sunt fără voia omului? Și în ce chip poate omul să se izbăvească și să scape de pieirea acelor gânduri pierzătoare de suflet?

La aceasta, un bătrân încercat răspunde că celor mândri li se întâmplă o ispită ca aceasta dacă-l slobozește Dumnezeu pe diavol, ca să-i smerească – pentru înălțarea și mândria lor și să-și „vină întru cunoștință”, să-și cunoască neputința lor și să se pocăiască de mândria lor. Iar celor smeriți și cucernici li se întâmplă lor o ispită ca aceea din zavistia și din pizma vrăjmașului diavol. Pentru aceea și multora din preacuvioșii părinți care trăiau în pustie cu multă înfrânare și pustnicească viață „li se întâmpla

lor de cădeau în acea boală și în ispita diavolicească a gândurilor rele și hulitoare asupra dumnezeirii. Precum zic Sfântul Ioan Scărarul și alți Sfinți Părinți, că de multă supărare și scârbă ce aveau pentru acele gânduri diavolicești hulitoare de Dumnezeu cădeau în deznădăjduire, într-o slăbiciune și boală sufletească și trupească, încât li se veștejeau și li se schimbau fețele de multe osteneli, foame și sete, răbdare cu privegheri și rugăciuni, că doar s-ar izbăvi de acele gânduri hulitoare, dar nu se puteau izbăvi. Și când le veneau lor acele gânduri hulitoare asupra lui Dumnezeu, li se părea că se va desface pământul și-i va înghiți, sau va cădea foc din cer și-i va arde. Dar toate le pătimeau și le răbdau pentru nesocotința, neștiința și nepriceperea lor, că nu se socoteau, nici știau, nici pricepeau aceasta, că tot adevăratul dreptmăritor creștin care se teme de Dumnezeu și face poruncile Lui, nevinovat este de niște gânduri spurcate, rele și hulitoare de Dumnezeu ale vicelanului diavol, care nu sunt cu voia și învoirea omului, ci sunt niște năvăliri diavolești asupra omului, fără de voia lui. Pentru care gânduri omul nu are nici o vină sau păcat, nici pedeapsă de la Dumnezeu, fiindcă omul nu le primește nici nu le urmează lor, ci îi cad lui năpastă. Căci cum ar putea cineva din creștini să-L hulească pe Dumnezeu, căruia I se închină și I se roagă? Noi, creștinii, Aceluia ne închinăm și ne rugăm și-L binecuvântăm ziua și noaptea, în toată vremea și în tot ceasul. Aceluia îi mulțumim și pe Dânsul îl preamărim. Aceluia îi slujim, pe Acela îl chemăm pururea într-o ajutorul nostru, înaintea Lui stăm și îl rugăm și pe El Unul îl știm Dumnezeu, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, într-o Dumnezeire, slăvit de toată făptura. Pentru Acela toate chinurile și mucenicia cu bucurie le primim, le răbdăm și le pătimim. De aceea suntem necăjiți și supărați și luptați de vrăjmași, pentru Acela suntem izgoniți, pentru Acela ne lepădăm de lume și de toate cele ce sunt într-însa. De aceea îi lăsăm pe părinții, frații și surorile noastre și ne lăsăm soțiile și fiii noștri, încă și viața noastră și trupul nostru le dăm la munci și la pedepse cu osârdie. Cum s-ar putea ca să hulim și să grăim de rău și să-L ocărâm pe Dumnezeul nostru, pentru Care în toate zilele murim?"¹⁸ Deci, cu siguranță, acele gânduri rele și

¹⁸ Pentru gândurile cele de hulă care vin în inima omului, hulitoare spre Dumnezeu, spre Preacurata Fecioară Maica lui Hristos Dumnezeu, spre sfinții lui Dumnezeu și spre Sfintele Taine, în *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfinților bătrâni...*, pp. 341-343.

hulitoare sunt ispitele vicleanului și necuratului duh al satanei, care vrea să smintească pe om și să îl despartă de Dumnezeu. Nimeni dintre nevoitori nu poate și să se închine lui Dumnezeu și să-L hulească. Nici chiar diavolii, care ne aduc și ne aruncă în inimi gânduri rele și hulitoare ca acelea, nu îndrăznesc să-L hulească pe Dumnezeu.

Prin urmare, creștinii și credincioșii lui Hristos, pentru acele gânduri străine ale vrăjmașului diavol, nici o osândă, cercetare sau pedeapsă nu au de la Dumnezeu. Căci nu sunt nicidecum ale lor și nici din inimile lor acele gânduri hulitoare, căci mulți dintre ei mai mult ar voi să fie arși în foc decât să grăiască cu gurile lor cuvinte de hulă asupra Creatorului și Ziditorului a toate. De aceea, sfaturile bătrânilor în această privință sunt ferme: „De acestea noi înștiințându-ne și încredințându-ne, nici într-o seamă să nu băgăm acele gânduri, ci când îți va aduce diavolul și va arunca în inima ta niște gânduri hulitoare ca acelea, să-i zici și să-i răspunzi în gândul tău așa: să se întoarcă boala ta pe capul tău și pe creștetul tău și hula ta să se pogoare asupra ta, viclene diavole și duhule necurate! Iar eu, Domnului Dumnezeului meu totdeauna mă închin, îl laud și îl slăvesc și niciodată nu-L voi huli, căci cum aş putea eu să hulesc și totodată să proslăvesc pe Domnul Dumnezeu meu? Cum aş putea să-L ocărăsc, când în toate zilele și în tot ceasul, cu tot sufletul și inima mea îl preamăresc și îl rog pe Dânsul? Iar hula ta, viclene diavole, să se întoarcă pe capul tău! Și în acest chip poți să te izbăvești de acea ispită diavolească, nesocotindu-le și nebăgând în seamă acele gânduri ale lui, ci ocărându-l și batjocorind pe vrăjmașul diavol, știind și cunoscând noi că de la el și ale lui sunt acele gânduri hulitoare, iar nu de la noi, nici ale noastre”¹⁹.

De la noi și ale noastre, subliniază Părinții Deșertului, sunt alte gânduri și patimi care se nasc, adică: desfrânarea sau curvia, preacurvia, îmbuibarea pântecului, beția, zavistia, mânia, pizma, iubirea de argint, clevetirea, învrăjbirea, scumpetea, nemilostivirea, tirania, minciuna și altele asemenea acestora. Aceste patimi sunt din voia noastră, de le vom face sau de nu le vom face. Și de le vom gândi sau de nu le vom gândi, în cele ce facem noi cu voia

¹⁹ *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfinților bătrâni...*, p. 344.

noastră, vinovați și greșiți suntem înaintea lui Dumnezeu și numai de acele patimi și păcate și gânduri rele vom fi și noi cercați și întrebați, care sunt sub puterea și stăpânirea și voia noastră, iar de cele ce nu sunt în voia și stăpânirea noastră nu vom fi cercetați, nici întrebați, și gândurile cele hulitoare de Dumnezeu nu sunt în voia și stăpânirea noastră, ci sunt niște lucruri străine ale diavolului, pentru care gânduri noi nevinovați suntem²⁰.

Aceste gânduri hulitoare de Dumnezeu nu le duce diavolul să le arunce în inimile necredincioșilor păgâni și ereticilor, pentru că spre aceia nu are el zavistie, nici pizmă, nici război fiindcă ei, cu necredința și eresul lor, nu-i sunt potrivnici, ci îi sunt supuși. Ci toată silința și nevoința lui este împotriva dreptmăritorilor creștini, ca să-i împiedice și să-i smintească din credința lor, să-i scârbească, să-i deznădăjduiască, să-i tulbure, să-i depărteze și să-i înstrăineze de Dumnezeu. Un părinte oarecare din schit spunea că avea multă scârbă și supărare de necuratele și hulitoarele de Dumnezeu gânduri diavolești. Iar odată, neștiind ce să mai facă de mare scârbă și supărare ce avea din acele gânduri drăcești, a mers la fericitul Petru, arhiepiscopul Alexandriei, mucenic și s-a jeluț lui și i-a spus toată scârba și supărarea ce o are din pricina acelor gânduri hulitoare asupra Dumnezeirii și asupra credinței creștinești. Iar fericitul arhiepiscop i-a răspuns, zicând: „Mergi, fiule, și te îngrijește pentru alte greșeli ale tale, iar acel păcat pentru gândurile hulitoare asupra Dumnezeirii și asupra credinței creștinești care zici că te supără, lasă-l să fie asupra mea. Că tot creștinul dreptmăritor, care slujește și se închină lui Dumnezeu cu credință, nu este vinovat de acele diavolești gânduri hulitoare de Dumnezeu, ci diavolul le aruncă în inima omului fără voia lui, pentru pizma și zavistia lui cea mare, ce o are asupra omului creștin. Că și mie, fiule, odată mi s-a întâmplat de mă supărau gândurile hulitoare și mergând m-am jeluț și i-am spus sfântului Pafnutie mărturisorul și mucenicul. Iar el m-a întărit, zicând așa: Când m-au prins pe mine prigonitorii și m-au dus să mă muncească pentru mărturisirea lui Hristos, tocmai atunci, la acea judecată și muncă, când mă chinuiau și îmi ardeau trupul pentru Domnul Hristos și cu cârlige de fier mă strujeau, vicleanul îmi aducea gânduri de hulă către Dumnezeu, iar eu îi răspundeam

²⁰ *Ibidem*, pp. 344-345.

cu mânie, zicând: O, duh viclean și necurat, eu sufletul și trupul și toată viața mea mi le dau chinurilor și morții pentru Dumnezeu și tu îmi aduci mie gânduri de hulă către Domnul Dumnezeu? Că de L-aș huli pe Domnul Dumnezeu meu, după vicleanul și vrăjmășescul tău sfat, nu mi-aș da trupul și sângele chinurilor și focului pentru Dânsul; ci hula să se întoarcă pe capul tău, viclene diavole!”²¹. Acestea spunându-le fericitul Petru arhiepiscopul aceluși părinte, l-a mângâiat și l-a întărit, slobozindu-l în pace. Deci, avem încă un argument puternic pentru a cunoaște că acele gânduri diavolești hulitoare asupra Dumnezeirii nu se pot izgoni cu altceva nici într-alt chip nu se poate izbăvi omul cel supărat de dânsese, fără numai să nu le ia niciodată în seamă. Că nu pot nimic să-i strice acelea, fiindcă acelea nu sunt de la dânsul, ci de la diavol. Pentru acelea el nu va da socoteală Domnului Dumnezeu. Și cuviosul părinte Pamvo le spunea fraților, zicând: „Eu, fiilor, trăind în adâncul pustiului și rugându-mă lui Dumnezeu pentru iertarea și îndreptarea vieții mele, odată mi-a adus și mi-a aruncat diavolul în inimă gânduri hulitoare asupra lui Dumnezeu și a sfinților Lui și foarte tare mă supărau, iar eu neștiind ce să fac de scârba și supărarea ce aveam, am început cu osârdie a mă ruga lui Dumnezeu să izgonească și să depărteze de la mine aceste gânduri rele. Și cu așa de mare osârdie rugându-mă lui Dumnezeu, am auzit glas de sus grăindu-mi așa: Pamvo, nu avea nici o grijă de păcatele străine, ci de ale tale îngrijește-te că acele gânduri hulitoare sunt ale vicleanului diavol”²².

Aceste convingeri și îndrumări din vechime au avut ecou și în viața cuviosilor ce au trăit ulterior acelor veacuri, chiar aproape de timpurile noastre. Astfel, Cuviosul rus Nikon de la Mănăstirea Optina, chemat la Domnul în anul 1931, mărturisea că gândurile de care inima nu se lipește trec repede, ca un caleidoscop. „Mintea noastră niciodată nu se oprește, întotdeauna e ocupată. Gândurile rele nu trebuie luate în seamă, deoarece au proprietăți inalienabile, ele nu sunt de la natura noastră. Una și aceeași minte nu poate și să Îl slăvească pe Dumnezeu și să Îl hulească. Unor asemenea gânduri nu trebuie să le dăm atenție, trebuie să le aruncăm, ca pe un gunoi, ca pe ceva străin. Dacă un anumit gând rău vine

²¹ *Ibidem*, pp. 345-346.

²² *Ibidem*.

insistent în minte și inima se lipește de el, consimte la el, atunci trebuie să ne adunăm toate puterile ca să îl aruncăm, cu ajutorul rugăciunii lui Iisus și al spovedaniei la stareț”²³.

Felurite remedii pentru gândurile rele

Chiar marele avva Antonie, stând odată în pustiu, a căzut pradă acediei²⁴ și apăsătoarei întunecimi a gândurilor rele și zicea către Dumnezeu: „Doamne, vreau să mă mântuiesc și nu mă lasă gândurile rele. Ce să fac în neliniștea mea? Cum să mă mântuiesc?”, ridicându-se puțin și privind afară, a văzut pe cineva aidoma lui, „stând jos și lucrând, apoi sculându-se și făcând rugăciunea, și iar așezându-se și împletind funia, apoi din nou sculându-se pentru rugăciune. Era un înger al Domnului, trimis ca să-l îndrepte și să-l întărească. Și l-a auzit pe înger spunând: «Fă așa și te mântuiește!». Auzind acestea, (avva Antonie) s-a bucurat nespus și a prins curaj. Și așa se mântuia”²⁵. Tot în *Pateric*, în dreptul avvei Pimen citim, printre multe altele, că odată un frate l-a întrebat despre atacul gândurilor rele. Bătrânul îi zice: „Lucrul acesta seamănă cu un om care are foc la stânga și un vas cu apă la dreapta. Dacă focul se întinde, el ia vasul cu apă și-l stinge. Focul este sămânța dușmanului; apa, a ne arunca în fața lui Dumnezeu”²⁶. Viețuitorii pustiei mai obișnuiau să opună gândurilor rele pe cele bune, pătrunși de convingerea că, precum leaurile cele mai tari alungă veninul fiarelor, tot așa rugăciunea și postul alungă orice gând rău. Tot ca remedii gândurilor rele,

²³ Cuviosul Nikon de Optina, în *Patericul de la Optina*, traducere de Cristea Florentina, Editura Bunavestire, Bacău, 2002, pp. 464-465.

²⁴ Ακηδία [Akedia] în limba greacă clasică însemna „neglijență”, „nepăsare”, „lipsă de interes pentru un lucru”. Este un amestec de somnolență, silă, deznădejde, trândăvie, amorțeață sau toropeală sufletească, plictiseală, descurajare, lăncezeală, dezgust, lehamite pentru cele spirituale, dar și o relaxare a sufletului, care nu are în ea cele conform cu firea, nici nu stă cu bărbăție împotriva patimilor.

²⁵ Avva Antonie cel Mare, „Cuvântul 1”, în *Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu*, traducere, studii și prezentări de Cristian Bădiliță, ediția a III-a adăugită, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 43.

²⁶ Avva Pimen, „Cuvântul 146”, în *Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu...*, p. 291.

grăiau împotriva lor ceea ce este scris în lege²⁷, primind defăimarea și necazul – nu numai în parte –, ci în toată vremea și în tot lucrul.

Nu în ultimul rând, pentru eliberarea de gândurile rele și deșarte, părinții le opuneau rugăciunea; alergau la rugăciune către Cel ce i-a creat pe ei și Acela le topea pe acelea ca ceara. Cu precădere, acest remediu este recomandat cu insistență. „Un frate l-a întrebat pe un bătrân: «ce lucrare trebuie să aibă inima, ca să se îndeletnicească cu dânsa?» Și i-a răspuns bătrânul: «aceasta este lucrarea cea desăvârșită a monahului: să ia aminte la Dumnezeu fără răspândire». Zis-a fratele: «dar gândurile cele rele nu lasă mintea să ia aminte la Dumnezeu pururea. Cum trebuie să le izgonească?» Și a zis bătrânul: «nu poate mintea de la sine să facă aceasta, că nu are o astfel de putere, ci când vor bătui gândurile, trebuie degrabă să alerge la Dumnezeu și Acela le va topi ca ceara, căci Dumnezeul nostru este foc mistuitor». Zis-a fratele: «Cum, dar, părinții Schitului întrebuițau gândul cel împotriva grăitor?» Răspuns-a bătrânul: «Și lucrarea aceea este mare și bună, dar are osteneală și nu este cu folos pentru toți». Zis-a fratele: «Cum nu este cu folos pentru toți?». Zis-a bătrânul: «Când gândul va veni asupra sufletului și va putea sufletul prin nevoință să-l izgonească, altul năpădind îl va cuprinde. Și așa toată ziua grăind împotriva mișcărilor gândurilor, niciodată nu se va îndeletnici la privirea lui Dumnezeu». Întrebat-a fratele: «Cu ce meșteșug alergă dânsul la Dumnezeu?» Zis-a bătrânul: «De va veni la tine gândul curviei, îndată smulgând mintea, înalț-o cu osârdie către Dumnezeu și nu zăbovi». Zis-a fratele: «Dar de va veni gândul slavei deșarte, nu trebuie să grăiesc împotriva gândului?» Răspuns-a bătrânul: «În oricare ceas va grăi împotriva cineva, mai tare se face gândul acela și mai puternic. Căci va grăi împotriva mai multe decât tine²⁸, și nici Duhul Sfânt nu îți va ajuta ție atât. Căci te afli ca și cum te-ai mândri și socotești că ești în stare să te lupți

²⁷ Sfântul Ierarh Teofan Zăvorâtul, *Patericul Lavrei Sfântului Sava*, traducere din limba rusă de dr. Adrian și Xenia Tănăsescu, Editura Anestis, București, 2005, p. 191.

²⁸ Dacă luptă cineva cu gândul rău, începător în cele duhovnicești fiind, îi dă acestuia putere. Dacă însă ridică mintea la rugăciune către Dumnezeu, unindu-și mintea cu Acesta, duhurile rele nu mai pot strecura în minte gândurile deșarte.

cu patimile. Atunci mai vârtos trebuie să alergi către Dumnezeu. Căci precum cel ce are părinte duhovnicesc, părintelui lasă toate și el este fără de grijă. Așa și tu, dându-te lui Dumnezeu, nu trebuie să ai grijă nicidecum de gând, să-i grăiești împotriva, sau să-l lași să intre. Dacă va intra, du-l sus către părintele și zi-i: Eu nu am nimic, iată părintele meu, el știe! Și ducându-l în mijlocul căii, lăsându-te, va fugi. Căci nu poate să meargă cu tine la aceia, nici să stea înaintea altuia. Deoarece ca această lucrare nu este mai mare și mai fără de grijă în toată Biserica»²⁹.

Când năvăleau asupra lor gândurile rele cu putere și insistență virulentă, monahii se străduiau să le gonească prin mărturisirea lor părintelui duhovnicesc sau avvei. Despre acest meșteșug vom trata însă mai la vale, în alt subcapitol.

Luptele nevoitorilor binelui nu sunt neînsoțite de ajutorul harului divin. Celor înaintați duhovnicește și aflați pe treptele desăvârșirii, duhurile rele le lansează ispite și mai înverșunate. În capitolul 10 al *Vieții* Cuviosului Părintelui Antonie, citată de noi deja, citim că vrăjmașii binelui au făcut, într-o noapte, prin lovituri, un astfel de zgomot, încât părea că tot locul se cutremură. Și parcă desfăcând cei patru pereți ai micii încăperi, demonii intrau prin ei prefăcuți în năluci de fiare și șerpi. Și locul întreg se umplu de năluciri de lei, de urși, de leopardzi, de tauri, de șerpi, de aspide, de scorpioni și lupi, care se mișcau, fiecare în felul lor. „Leul mugea, voind să intre fără să poată, taurul părea să ia în coarne, șarpele se târa și nu ajungea și lupul repezindu-se era ținut pe loc. Și zgomotele tuturor erau înspăimântătoare și furiile lor cumplite. Iar Antonie, lovit și înțepat de ei, simțea un și mai mare chin în trup. Dar rămânea fără să tremure și priveghind și mai mult cu sufletul. Gemea de durerea trupului, dar veghea cu mintea”³⁰. Și bătându-și joc de ei, zicea: „Dacă ați avea vreo putere în voi, ar fi fost destul să vină numai unul din voi. Dar fiindcă v-a slăbit Domnul, încercați să mă speriați prin mulțime. E un semn al neputinței voastre că luați chipurile animalelor”. Și, îndrăznind, iarăși zicea: „De sunteți tari și ați luat putere împotriva mea, nu zăboviți, ci năvăliți. Iar de nu puteți, pentru ce vă tulburați în zadar? Nouă

²⁹ *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfinților bătrâni...*, 17, p. 452.

³⁰ Sf. Atanasie cel Mare, *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie...*, IX, p. 198.

ne este pecete și zid de apărare credința în Domnul nostru”. Dar aceia, încercând multe, scrâșneau din dinți, încât se făceau mai degrabă pe ei de râs, decât pe dânsul. „Căci Domnul n-a uitat nici acum de nevoița lui Antonie, ci a venit în ajutorul lui. Fiindcă privind el în sus, a văzut acoperișul ca deschizându-se și o rază de lumină coborând spre el. Și dracii s-au făcut dintr-odată nevăzuți. Iar durerea trupului îndată a încetat și casa s-a luminat întregă. Iar Antonie simțind ajutorul și răsuflând mai bine, ușurat de dureri, se ruga vedeniei arătate, zicând: «Unde erai? Pentru ce nu Te-ai arătat de la început, ca să-mi oprești durerile?». Și s-a făcut glas către el: «Antonie, eram aici, dar am așteptat să văd lupta ta. Deci fiindcă ai răbdat și nu te-ai lăsat biruit, îți voi fi pururea ajutor și voi face numele tău cunoscut pretutindeni»³¹. Auzind acestea, Cuviosul Antonie – care era atunci de treizeci și cinci de ani – s-a sculat la rugăciune. Și s-a întărit atât de mult, că a simțit că are mai multă putere în trup, decât a avut înainte.

Gândurile rele nu persistă în inima iubitoare de Dumnezeu: „Precum focul în apă, așa și gândul spurcat nu poate fi în inima dreaptă, căci orice iubitor de Dumnezeu, iubitor de dreptate și iubitor de osteneală întru fapte bune intră în părtășie cu Dumnezeu, și diavolul nu are intrare în el”³².

Trezvia sau luarea aminte la sine însuși a nevoitorului mai este susținută atât de preocupările spirituale ca: meditația la cuvintele Sfintei Scripturi, rugăciunea continuă, psalmodierea, gândul la moarte etc., cât și de munca fizică pentru întreținerea vieții și pentru filantropie, înfrânarea de la mâncări, de la somn, precum și de alte practici aspre în ceea ce privește îmbrăcămintea, sau locul unde își împlineau puținele ore de somn etc.

Tinzând neîncetat spre Împărăția cerurilor, călugărul caută să viețuiască mereu în prezența lui Dumnezeu. Cuviosul Antonie își amintea întruna de cuvântul proorocului Ilie care zice: „Viu este Domnul, în fața Căruia mă voi înfățișa astăzi” (III Regi 18, 15). Proorocul, spunând „astăzi”, nu măsoara timpul trecut, ci, subliniază Sfântul Antonie, ca unul „ce pune pururea început, în fiecare zi se silea să se înfățișeze așa cum trebuie lui Dumnezeu, cu inima

³¹ *Ibidem*, IX-X, pp. 198-199.

³² Sfântul Ierarh Teofan Zăvorâtul, *op. cit.*, p. 134.

curată și gata să asculte de voia Lui și de nimeni altul. Zicea în sine că nevoitorul trebuie să învețe din viețuirea marelui Ilie să-și vadă pururea ca într-o oglindă viața lui”³³.

„Dacă ești încolțit de gânduri necurate, nu te ascunde, ci spune-le degrabă părintelui tău!” *Ὁμολογία τῶν λογισμῶν*

Monahii practicau cu rigurozitate *pocăința*, în sensul etimologic al termenului. Dacă primilor creștini persecuțiile le întăreau fervoarea credinței, acum călugării, pentru a-și ține ochii minții ațintiți la Împărăția cerurilor, recurgeau la *descoperirea gândurilor*.

Descoperirea cugetelor înaintea părintelui duhovnicesc, despre ale cărei binefaceri vorbesc toți atleții duhovnicești ai pustiei, cere mai înainte de toate biruirea patimii iubirii trupești și egoiste de sine (*φιλαυτία*).

Cu privire la această practică a mărturisirii gândurilor, aflăm de la Părinții pustiului atât îndrumări și sfaturi adresate celui care vine să-și vestească gândurile, cât și sfaturi pentru duhovnic și stareț. Astfel, de la frați se cere o mărturisire deplină, lipsită de îndreptățirea de sine sau de învinuirea altora; „Prin cele ce spune și prin întreaga sa atitudine, penitentul trebuie să arate o deplină pocăință pentru starea sa păcătoasă. De la duhovnici cere bună-tate, discernământ și blândețe, care să trezească încrederea și să îndepărteze din sufletul celui care se spovedește teama sau rușinea de a-și arăta greșelile”³⁴.

Arta învățării vieții de chilie vine de la sfătuirea primită de la avva, căci altfel un om poate rămâne o sută de ani în chilia sa fără a învăța cum să trăiască în ea. Chilia era creuzetul în care își făcea călugărul lucrarea interioară. Dar ce i se întâmpla acolo, în special dacă era tânăr sau novice în ale deșertului și în cele ale vieții duhovnicești, toate acestea trebuiau discutate cu un avva. Aceasta era disciplina „mărturisirii gândurilor”.

Practica sună foarte asemănătoare spovedaniei particulare. Și într-un sens, era. Dar era și foarte diferită. Diferența de ultima

³³ Cf. Sf. Atanasie cel Mare, *op. cit.*, VIII, pp. 197-198.

³⁴ Jean Bremond, *Părinții Pustiei*, ediția a II-a, introducere și comentarii traduse din limba franceză de Marinela Bojin, Editura Nemira, București, 2010, pp. 135-136.

practică sacramentală în anumite aspecte evidente. În primul rând, Avva nu era în mod necesar, nici măcar de obicei, preot. Înțelepciunea, și nu hirotonia conta. În al doilea rând, deși Avva este posibil să se fi rugat înainte de a *elibera* călugărul, nu vorbim de o rugăciune liturgică indicând mântuirea sau iertarea.

În al treilea rând, și cel mai important, conversația dintre călugăr și avva nu se concentra pe păcatele în sine, ci pe *λογίσμοι*, pe „gândurile de ispită” și pe „gânduri”, în general. În vocabularul deșertului, termenul „gânduri” avea conotații negative. Putea include tentațiile, dar la fel de des se putea referi la orice preocupare, ceva ce călugărul ar fi fost incapabil să-și scoată din minte; un „gând” putea fi pur și simplu o dorință sau un sentiment, destul de inocent în el însuși, cum ar fi dorul de familie sau dorința de a explora vecinătățile, jignirea resimțită la bârfa cuiva sau, pur și simplu, întrebările legate de ce înseamnă cu adevărat să fii călugăr. Avva ajuta călugărul să discearnă „gândul”, bun, rău sau neutru, dacă trebuia acționat asupra sa, ignorat sau trebuia luptat împotriva lui. Această dinamică nu reprezenta atât o mărturisire privată, cât și o sfătuire, îndrumare, consiliere spirituală. Chiar și terminologia poate părea puțin înșelătoare, pentru că Avva nu „consilia” călugărul. După cum notează Columba Stewart: „Întreaga viață se referea la deschidere: a sinelui către altcineva și a sinelui către Dumnezeu, fără concentrare obsesivă asupra sinelui sau asupra relației cu Avva. Poate alt mod de a înțelege acest aspect este de a ne aminti că angajamentul pentru adevăr, pentru a vedea lucrurile așa cum sunt, erau cele care îl predisuneau pe călugăr la contemplarea lui Dumnezeu. A vedea fantasmе, proiecții și dorințe pioase, depindea în primul rând de eliminarea măștii fanteziilor și proiecțiilor despre sinele nostru. Descoperim că măștile pe care le purtăm și măștile pe care le vedem pe fața lui Dumnezeu sunt, în esență, aceleași și sunt creația noastră. Țelul bătrânului era transparența perfectă în fața luminii divine. Bătrânul, departe de a fi un centru de putere și un «dirijor», slujea în transparența sa față de lumina divină ca o lentilă care concentrează lumina adevărului asupra locurilor întunecoase din inima ucenicului”³⁵.

³⁵ Columba Stewart, *Radical Honesty about the Self: The Practice of the Desert Fathers*, în „Sobornost”, 12, 1990, p. 27.

Părinții Deșertului, ale căror apoftegme alcătuiesc *Patericul*, lansează destule exortatii tinerilor frați în a-și mărturisi gândurile unor bătrâni experimentați. Astfel, unul din Părinți menționează: „Dacă ești încolțit de gânduri necurate, nu te ascunde, ci spune-le degrabă părintelui tău duhovnicesc și muștră-le. Pentru că în măsura în care îți ascunzi gândurile, ele se înmulțesc și câștigă putere. La fel cum, în adevăr, un șarpe care iese din vizuina lui fuge de îndată, târându-se iute, astfel gândul rău se împrăștie de îndată. Și întocmai cariilor din grindă, așa gândurile rele strică inima. Cel ce își spune gândurile este iute vindecat, dar cine le ascunde se-mbolnăvește de mândrie. Pentru că, dacă n-ai destulă încredere în cineva pentru a-i dezvălui încercările tale, aceasta este dovada că nu ai smerenie. Căci celui care este smerit toți îi par sfinți și buni, în timp ce el se crede singurul păcătos. De altfel, dacă cineva îl roagă pe Dumnezeu din toată inima sa și îl întreabă pe cineva despre gândurile sale, acela îi răspunde și mai degrabă Dumnezeu răspunde prin gura aceluia ce trebuie făcut, El care a deschis gura asinei lui Valaam, chiar dacă cel ce a fost întrebat este nevrednic și păcătos”³⁶. În același gând, un alt sfânt cuvios, însă de dată mai recentă, anume Sfântul Teofan Zăvorâtul († 1891), autorul lucrării duhovnicești intitulată *Patericul Lavrei Sfântului Sava*, relevând și unul din riscurile celui ce-și ascunde gândurile rele de părintele său duhovnicesc, subliniază: „De te smintesc gândurile rele, să nu le tăinuiești, ci spune-le îndată și dă-le în vileag: căci cu cât își ascunde omul mai mult gândurile sale, cu atât se înmulțesc ele și se întăresc. Precum șarpele scos afară din ascunzișul său grăbește a scăpa prin fugă de ochiul urmăritorilor, așa și gândurile rele, atunci când sunt mărturisite și descoperite, pier îndată din inimă și amintire; și precum roade viermele copacul în care se ascunde, așa și gândul rău roade inima câtă vreme se ascunde în ea. Cel ce-și descoperă gândurile se vindecă îndată, iar cel ce le ascunde rămâne în ghearele tru-fiei”³⁷. Astfel, putem lesne concluziona marele folos al mărturisirii gândurilor rele. Dacă ele nu sunt mărturisite, vor deveni fiare

³⁶ *Pateric. Ziceri inedite ale Părinților Pustiei, greci, etiopieni, armeni, sirieni, latini, copti*, traducere din limba franceză de Bogdan Căndea și Eugenia Căndea Șerbanovici, Editura Anastasia, București, 2009, p. 136.

³⁷ Sfântul Ierarh Teofan Zăvorâtul, *op. cit.*, p. 46.

care vor *sfâșia* lăuntru nevoitorului și vor face fără rod ostenele sale. Părinții nu recomandă dialogul cu gândurile rele sau cugețarea la ele, căci cei ce fac astfel sunt ca acel lucrător al câmpului – de care se amintește în *Limonariul Pustiului Athonit* –, care a găsit un șarpe înghețat, căci era începutul primăverii, și l-a băgat la subsioară; șarpele, însă, când s-a încălzit, imediat l-a mușcat de moarte. Dacă gândurilor rele li se opune nevoitorul încă din faza de atac sau momeală și dacă totuși persistă și nu sunt descoperite avvei, ele vor deveni lucrare, iar păcatul deja săvârșit, zice Apostolul Iacov, zămislește moartea (Iac. 1, 15)³⁸. Bucuria vrăjmașilor este a nu-și descoperi monahul gândurile rele către părintele său duhovnicesc. Tot din apoftegme aflăm că un frate l-a întrebat pe avva Pimen: „De ce nu pot vorbi liber cu bătrânii despre gândurile mele?». Bătrânul îi zice: Avva Ioan cel Pitic a zis: «Dușmanul nu se bucură de nimeni mai mult decât de cei care nu-și dezvăluie gândurile»³⁹. Oricât i-ar spune unui monah gândul că nu îi este de folos să le descopere celui la care se destăinuie de obicei și în care crede, este imperios necesar să nu ascundă nimic, ci să scoată la iveală și pe „sfătuitor”, ca pe un șarpe din gaura lui, și astfel să biruie asupra lui, căci altminteri, îl va lovi pe la spate și îl va doborî, plecându-l spre fapta rea. Fiindcă se precizează în Sfânta Scriptură: „Vai celui singur când va cădea și nu va fi al doilea care să-l ridice” (Eccl. 4, 10), și: „Cei ce n-au cârmuire cad ca frunzele, iar mântuirea întru mult sfat este” (Pilde 11, 14), adică „îndată ce își va mărturisi omul gândurile rele ce năvălesc asupra lui se va și slobozi de ele”⁴⁰.

Și în vremea noastră, Părintele Iachint (Unciuleac, de la Mănăstirea Putna, † 1998) insista foarte mult pe mărturisirea gândurilor, știind că aceasta are un rol deosebit în viața monahală. „Dacă nu-ți mărturisești gândurile – zicea părintele –, acestea rămân și nu fac altceva decât să sape la temelia casei sufletești”⁴¹.

³⁸ *Limonariul Pustiului Athonit*, ediție îngrijită de Pr. dr. Constantin Petrache, Editura Cartea Ortodoxă, Galați, 2011, pp. 91-92.

³⁹ Avva Pimen, „Cuvântul 101”, în *Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu...*, p. 283.

⁴⁰ Sfântul Ierarh Teofan Zăvorâtul, *op. cit.*, p. 88.

⁴¹ Arhim. Ioanichie Bălan, *Patericul românesc*, ediția a IV-a, Editura Episcopiei Romanului, 2001, p. 737.

În lucrarea duhovnicească intitulată *Starețul Efrem Katunakiotul*⁴² citim cum Părintele Efrem Katunakiotul, chinuit de gânduri, i-a mărturisit tulburarea sa bătrânelului Procopie. Iată ce se petrecuse de fapt: „Starețul Nichifor lipsea de acasă, iar Părintele Efrem fusese chemat la Karulia pentru a săvârși Sfântul Maslu. Terminând slujba, a urcat spre chilie. La un moment dat, gândindu-se cum a săvârșit Sfântul Maslu, nu-și mai amintea dacă binecuvântase sau nu untdelemnul. Atunci au început să-l chinuiască gândurile: «L-am binecuvântat? Nu l-am binecuvântat?». Și din pricina aceasta conștiința nu-l lăsa în pace. Gândurile au continuat să-l chinuiască și noaptea următoare la Priveghere. La un moment dat, fiind istovit sufletește, și-a amintit de părintele Procopie. Acesta stătea într-o margine a curții pe un scăunel și cu metaniile în mână își făcea mica lui priveghere. «Avva, mă chinuie gândurile că ieri la Karulia nu am binecuvântat untdelemnul de la Sfântul Maslu», i-a mărturisit Părintele Efrem. «Binecuvântatule, atât de des facem Sfântul Maslu, încât te-ai obișnuit să binecuvintezi untdelemnul fără să te mai gândești», a răspuns cu simplitate bătrânelul. Gândurile îndată au dispărut și astfel sufletul s-a liniștit. «Vedeți puterea mărturisirii», ne spunea Starețul”.

Se aștepta deci de la călugărul tânăr să-și mărturisească cu regularitate *gândurile*, însă doar unui bătrân încercat: „Să nu discuți gândurile tale cu oricine, ci numai cu părinții tăi duhovnicești, ca să nu-ți pricinuești întristare în inima ta”⁴³. Chiar ei spuneau despre ei înșiși: „noi descoperim părintelui nostru nu numai ceea ce spunem, ci și ceea ce gândim: că ceea ce se arată lumină este, iar ce nu se arată este întuneric. Ne vom judeca nu după cartea cunoașterii și înțelegerii, ci după cartea cugetului (spunea Cuviosul Ilarion)”⁴⁴.

⁴² Ierom. Iosif Aghioritul, *Starețul Efrem Katunakiotul*, traducere de Ieroschim. Ștefan Nuțescu, Schitul Lacu-Sfântul Munte Athos, Editura Evanghelistos, București, 2004, pp. 70-71.

⁴³ Avva Ammona, *Despre cei ce se liniștesc*, în „3 Cuvioși Părinți egipteni. Avva Ioan Colov, Avva Ammona, Avva Zosima”, ediție îngrijită de Ignatie monahul, Editura Anastasia, 1995, p. 114.

⁴⁴ *Patericul Sarovului*, traducere: Svetlana Ceapă, Editura Cartea Ortodoxă, Galați, s.a., p. 184.

„De ce atâta vreme te rușinezi a spune? Au nu sunt și eu om?”

Avva Pafnutie raportează că a mers să vadă bătrâni de două ori pe lună, deplasându-se circa 12 mile; iar Avva Ioan cel Mic obișnuia să stea în fața bisericii la sfârșit de săptămână pentru ca orice călugăr să îl poată aborda pentru a discuta despre „gândurile” lui⁴⁵. Dar *consultațiile* de urgență puteau avea loc oricând. Unele istorisiri chiar menționează călugări care solicitau sfătuire de câteva ori într-o singură noapte. În timp ce multe istorisiri din *Apoftegmata* fac aluzie la această practică, puține descriu experiența reală cu detalii atât de vii ca în următoarea istorisire despre Avva Zenon. „Odată ne-am dus la unul din părinți și l-am întrebat pe el zicând: De va avea cineva vreun gând și se vede pe sine biruit; și de multe ori citind cele ce au zis părinții pentru un gând ca acela, se ispitește să facă acelea și nicidecum nu poate, oare ce este mai bine: a vesti vreunuia din părinți gândul, sau a se sârgui singur să uneltească acelea care a citit și a se îndestula cu știința sa? Răspuns-a bătrânul: că trebuie să-l vestească către cel ce poate să-l folosească și să nu se nădăjduiască întru sine. Că nu poate cineva să-și ajute luiși și mai vârtos de a fi cuprins de patimi. Că mie, tânăr fiind, mi s-a întâmplat una ca aceasta. Că aveam patimă sufletească și mă biruiam de dânsa. Și auzind pentru avva Zinon, că pe mulți care se aflau așa i-a vindecat, am voit să mă duc și să-i vestesc lui; iar satana mă oprea, zicând că de vreme ce știi ce trebuie să faci, fă cum citești și nu te mai duce și supăra pe bătrânul. Deci când mă porneam să mă duc și să-i vorbesc lui, războiul se ușura de la mine cu meșteșugirea diavolului ca să nu mă duc. Iar după ce mă plecam să nu merg, iarăși mă stăpâneam de patimă. Și aceasta a meșteșugit vrăjmașul asupra mea multă vreme, nelăsându-mă să vestesc bătrânului. Iar de multe ori m-am dus la bătrânul, vrând să-i spun lui gândul și nu mă lăsa vrăjmașul, aducând rușine în inima mea și zicând: de

⁴⁵ Și la noi în țară, în timpul Sfântului Paisie Velicikovschi, de la Mănăstirea Neamț († 1794) și chiar mai târziu, până în contemporaneitate, mărturisirea gândurilor către duhovnici este considerată „temelia vieții duhovnicești și nădejdea mântuirii pentru toți. De aceea (Sfântul Paisie) porunca fraților, mai ales celor începători, să se mărturisească în fiecare seară la duhovnicii lor” (cf. Arhimandrit Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 299).

vreme ce știi cum trebuie să te vindeci, ce trebuință este a spune cuiva? Căci porți grija de sine; știi cum au zis părinții. Și acestea, zice, îmi aducea pizmașul, ca să nu arăt doctorului patima și să mă vindec. Iar bătrânul mă cunoștea că am gânduri, dar nu mă vădea, așteptând ca însumi să le vestesc pe ele. Și mă învăța pentru viața cea dreaptă și mă slobozea. Iar mai pe urmă plângând, am zis întru sine: până când, ticăloase suflete, nu vrei să te tămăduiești? Alții vin de departe la bătrânul și iau lecuire, iar tu nu te rușinezi, și având doctorul aproape, nu vrei să te tămăduiești? Și aprinzându-mă cu inima, m-am sculat și întru sine-mi am zis, că dacă voi merge la bătrânul și nu voi afla pe nimeni acolo, voi cunoaște că este voia lui Dumnezeu a-mi mărturisi gândurile mele. Și mergând eu acolo, n-am aflat pe nimeni. Deci bătrânul mă învăța după obicei pentru mântuirea sufletului și cum ar putea cineva să se curățească de cugetele cele spurcate. Iar eu iarăși rușinându-mă și nemărturisindu-mă, voiam să mă duc și sculându-se bătrânul, făcu rugăciune și mă petrecea mergând înaintea mea, până la ușa cea de afară. Iar eu mă munceam cu gânduri, să spun bătrânului sau să nu spun, și cu încetul pășind, mergeam după dânsul; iar bătrânul întorcându-se și văzându-mă muncindu-mă de gânduri, mă lovește în piept încetișor și îmi zice: ce ai? Om sunt și eu. Și dacă mi-a zis bătrânul acest cuvânt, mi s-a arătat că mi-a deschis inima mea și am căzut la picioarele lui, rugându-l pe el cu lacrimi și zicând: miluiește-mă! Iar el mi-a zis: ce ai? Și i-am zis lui: nu știi ce am? Și mi-a zis: tu trebuie să spui ce ai. Iar eu cu mare rușine de-abia mi-am mărturisit patima mea. Și mi-a zis: dar de ce atâta vreme te rușinezi a spune? Au nu sunt și eu om? Însă voiești să-ți spun și eu ceea ce știu? Au nu sunt acum trei ani, de când ai aceste gânduri și venind aici nu le mărturisești? Iar eu, mărturisind și căzând și rugându-mă, am grăit lui: miluiește-mă pentru Dumnezeu și mă învață ce să fac! Și mi-a zis: du-te și nu te lenevi în rugăciunea ta și nu cleveti pe nimeni! Iar eu mergând la chilia mea și nelenevindu-mă de rugăciunea mea, cu darul lui Hristos și cu rugăciunea bătrânului, de aici înainte n-am mai fost supărat de patima aceea. Deci trecând un an, mi-a venit un gând ca acesta: nu cumva m-a miluit Dumnezeu pentru mila Sa, iar nu pentru bătrânul? Și aceasta venindu-mi în minte, am mers către dânsul, vrând a-l ispiti și

luându-l în lături, i-am făcut metanie, zicând: roagă-te pentru mine, părinte, pentru gândul meu ce ți l-am mărturisit oarecând! Iar el m-a lăsat zăcând la picioarele lui și tăcând puțin, mi-a zis: scoală-te, ai credință către mine! Iar eu auzind acestea, voiam să mă înghită pământul de rușine și sculându-mă, nu puteam căuta asupra bătrânului, și mirându-mă și spăimântându-mă, am plecat la chilia mea”⁴⁶.

Această prezentare are câteva caracteristici interesante. Aceasta confirmă ceea ce alte fragmente din literatura deșertului, cum ar fi *Asketiconul* Avvei Isaia sau *Conferințele* ori *Convorbirile cu Părinții* ale Sfântului Ioan Casian indică: acești părinți nu vorbeau numai în fraze scurte. Apoftegma uneori lasă această impresie. Dar acești părinți puteau expune lucrurile și mai pe larg și într-o manieră didactică mai formală.

În al doilea rând, naratorul indică o observație de sine acută: ori de câte ori era gata să-și releve „pasiunea”, „ispita”, spune el, „lupta” părea mai puțin aprigă. Aparent, fusese pregătit în ale introspecțiunii, pentru că Avva Zenon îl învățase cum să se „purifice” de „gândurile impure”.

În al treilea rând, atitudinea bătrânului avvă denotă un remarcabil discernământ. Zenon a așteptat mult timp, trei ani, până să acționeze. Și atunci când a făcut-o, acțiunea a fost blândă, și totuși inechivocă: o atingere pe piept și cuvintele: „Nu sunt și eu om?”. Reacția evocată a fost una catarhică: „Mi s-a arătat că mi-a deschis inima mea”. Și totuși, capacitatea Avvei Zenon de a dezvălui inima călugărului venea, în esență, din admiterea propriei vulnerabilități: „Nu sunt și eu om?”.

În sfârșit, insistența lui Zenon că vindecarea vine din cuvântare, din sfat. Observația izvora dintr-o introspecție fundamentală.

Deci, cel ce nu-și relevă gândurile le găsește adunate împotriva lui; dar omul care și le dezvăluie cu încredere înaintea părinților săi pune pe fugă aceste gânduri și câștigă pacea sufletească.

Schimbul de cuvinte dintre Zenon și ucenicul său ilustrează drama profundă a mărturisirii „gândurilor”. Mai adeseori, „gândurile” tulburătoare izvorau și din tensiunile obișnuite din comunitatea umană. Odată un călugăr avea o datorie mică la un frate.

⁴⁶ Avva Zinon, în *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfinților bătrâni...*, pp. 79-81.

Problema îl tulbura pe frate, astfel că l-a consultat pe Avva Pimen, întrebându-l dacă să-i ceară sau nu datoria înapoi. Pimen i-a spus să meargă și să-i ceară călugărului banii, dar o singură dată. Fratele apoi s-a plâns, că nu-și poate controla gândul: „Și ce fac dacă nu izbutesc să-mi alung gândul (de la datorie)?” Răspunsul Avvei Pimen a fost relevant: „Lasă gândul tău să urle, dar nu-l supăra pe frate”⁴⁷. Cuviosul Pimen și, în general, Părinții Deșertului au recunoscut că bătălia cu „gândurile” nu era o finalitate. Era vorba despre a deveni uman și a *deveni* creștin, și asta însemna dragoste înainte de toate⁴⁸.

„Doamne, pune în gura părintelui meu ceea ce e plăcut înaintea Ta!”

În tot cazul, cel ce îl roagă pe părintele său pentru eliberarea de gândurile rele sau pentru discernerea celor bune de cele primejdioase trebuie să-i ceară acestuia cu osteneală, din toată inima, ca lui Dumnezeu, și nicidecum cu nepăsare sau cu ispitire. În privința aceasta, Avva Zenon relatează următoarea întâmplare: „Un bătrân ne-a povestit nouă pentru întărirea virtuților lui și folosul nostru și aceasta: «Odată doi frați care au rămas într-o Lavră, fiecare stând deosebi în chilia lui, s-au întâlnit unul cu altul. Și a zis unul către celălalt: «Cu multă plăcere aș merge la avă Zenon să-i dezvălui un gând». Și a zis celălalt: «Și eu vreau să-i spun un gând». Și s-au dus amândoi împreună și, luându-l fiecare în parte, i-au vestit lui gândurile lor. Unul a căzut la picioarele bătrânului, rugându-l cu multe lacrimi, iar bătrânul i-a zis: «Du-te, nu te preda pe tine însuși, nu osândi pe nimeni și nu neglija rugăciunea ta». Și plecând fratele s-a vindecat. Celălalt vestindu-și gândul, i-a zis: «Roagă-te pentru mine», însă fără să ceară cu stăruință.

După un timp s-a întâmplat să se întâlnească ei și au zis unul către celălalt: «Când ne-am întâlnit cu bătrânul i-ai vestit lui gândul care ziceai că vrei să-i spui lui?». Iar celălalt a zis: «Da».

⁴⁷ Avva Pimen, cuvântul 169, în *Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu...*, p. 294.

⁴⁸ William Harmless S. J., *Desert Christians. An Introduction to the Literature of Early Monasticism*, Oxford University Press, Oxford New York, 2004, p. 229-232.

Și îi zice lui: «Oare te-ai folosit vestindu-i lui?». Iar celălalt însă zice: «Da, cu rugăciunile bătrânului, Dumnezeu m-a vindecat». Celălalt a zis: «Eu, deși i-am destăinuit, n-am simțit vindecare». Îi zice lui cel care s-a folosit: «Cum l-ai rugat pe bătrân?». Iar el zice: «I-am spus lui: Roagă-te pentru mine, fiindcă am gândul acesta». Iar celălalt a zis: «Eu când i-am vestit lui, am căzut la picioarele lui, implorându-l cu lacrimi să se roage pentru mine și prin rugăciunile lui m-a vindecat Dumnezeu».

Acestea ni le-a spus nouă bătrânul, pentru că cel care îl roagă pe unul din părinți pentru gândurile lui trebuie să-i ceară cu osteneală și din toată inima, ca lui Dumnezeu, și va dobândi. Dar cel ce vestește cu nepăsare sau ispitind, nu numai că nu se folosește, dar se și osândește⁴⁹. Și nu numai atât. Unii cuvioși recomandă ca atunci când cineva intenționează să meargă ca să-și descopere gândurile și cugetele sale unui părinte duhovnicesc și să-l întrebe să-i spună cele pentru folosul sufletului său, după obiceiul călugăresc, atunci se cade să îl roage pe Dumnezeu, în inima sa, zicând: „Doamne, Dumnezeul meu, cele ce vrei Tu și le știi că sunt spre folosul sufletului meu, acelea dă-le în gura aceluia părinte, ca să mi le zică și eu să primesc ca din gura Ta cuvintele lui și să mă folosesc de dânsele! Întărește-te bine în cuvintele acestea, de vreme ce osteneala, tăcerea, sărăcia și pătimirea nasc omului smerenia, iar smerenia iartă toate păcatele”⁵⁰. La rândul său, Sfântul Teofan Zăvorâtul, făcând referire exact la această rugăciune a ucenicului pentru părintele duhovnicesc, cu scopul ca Dumnezeu să-l inspire pe Avva să-i trimită gândul cel bun pentru folosul sufletului său, scrie următoarele: „Când mergi să îți descoperi gândurile părintelui tău ori să îl întrebi ceva, roagă-te mai înainte în inima ta și zi: «Doamne, pune în gura părintelui meu ceea ce e plăcut înaintea Ta, încât să-mi spună ceea ce e plăcut înaintea Ta – căci eu primesc cuvântul lui ca din gura Ta. Întărește-l, Doamne, pe părintele meu într-un adevărul Tău, ca totdeauna să aud de la el voia Ta cea sfântă» – iar apoi să păzești cu credință și cu frică ceea ce îți va spune ție”⁵¹. Astfel trebuie aflat sfatul mântuitor, cuvântul de duh, cu și în rugăciune. Ucenicul se apropie în

⁴⁹ *Patericul Sinaitic...*, pp. 98-99.

⁵⁰ *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfinților bătrâni...*, p. 276.

⁵¹ Sfântul Ierarh Teofan Zăvorâtul, *op. cit.*, p. 47.

stare de rugăciune și întreabă, iar părintele duhovnicesc, dorind să ofere novicei răspuns de la Dumnezeu și nu de la om, înalță, la rândul-i, rugăciuni fierbinți pentru ca să „caute” cuvânt de la Dumnezeu, să se „nască” în el cuvântul Duhului. Iar primul gând și cuvânt pe care îl descoperă părintele ucenicului, acesta din urmă îl primește ca de la Dumnezeu, păzindu-l și împlinindu-l.